

Teze k vystoupení na Akademickém sněmu AV ČR*

Václav Klaus

1. Děkuji za pozvání na Vaše zasedání, a za možnost zde dnes vystoupit, i když musím přiznat, že jsem se slova projevu trochu polekal. Dovolím si říci pár slov ve Vašem dnešním zasedání, které je považováno za přelomové, protože se koná v okamžiku transformace pracovišť Akademie věd na tzv. veřejné výzkumné instituce, od čehož si – jak vím – mnozí z Vás velmi mnoho slibují. Je to také první zasedání v čele s Vaším novým panem předsedou, kterému v jeho předsedování přeji mnoho úspěchů. Hned v úvodu bych chtěl říci, že Akademii věd považuji za nesmírně významnou instituci naší země, souhlasím s Vaším panem předsedou, že institucí stabilizovanou, že jsem rád, že v České republice působí a že jsem zde dnes i proto, abych to takto nahlas řekl.
2. Měl bych asi pogratulovat a popřát mnoho úspěchů, což rád činím, ale mám pocit, že jen toto ode mne neočekáváte. Víím, že víte, že se ve mně snoubí prezidentská funkce s akademickými pohledy a ambicemi. A právě to mne vede k tomu, že nastolují zcela logickou otázku – a to jsem netušil, že si Váš pan předseda klade otázku velmi podobnou – a že se ptám, **zda a nakolik tato změna institucionální formy změní chování** a tím i objem, strukturu a kvalitu výstupů AV a efektivnost veškeré její činnosti.

* XXVII. Zasedání Akademického sněmu AV ČR, Národní dům na Vinohradech, 15. 12. 2005

Hypotéza zastávaná prosazovateli nového zákona je zřejmá: změna, a to výrazná, se očekává. Chtěl bych předeslat, že všechno, co budu dále říkat, jsou spíše kolegiální, než prezidentské úvahy, a proto je nebudu říkat nijak autoritativně. Prosím, aby tak byly chápány. Navíc chci zdůraznit, že tyto mé úvahy nejsou věnovány vědě samotné, ani práci vědců, které si velmi cením, ale organizaci a financování vědeckého života.

3. Nejsem si zcela jist, zda provedené změny budou mít až tak velký efekt.

V tomto ohledu zastávám – abych použil žargón ekonomie – „elasticity pessimism“. Rozumím, že jde:

- o další vzdálení se akademie od státu a o posílení její samosprávnosti, což je ale krok ekonomicky nejednoznačný, protože i nadále půjde převážně o peníze státu, resp. daňových poplatníků;
- o využití institutu veřejnosti a neziskovosti jako nástrojů, jak získat pro vědu další peníze a jak propojit peníze od státu s penězi soukromými. Z ekonomického hlediska však je kofinancování velmi problematickým modelem;
- o vytvoření institutu velmi komplikovaně strukturovaného Akademického sněmu, jehož členové jsou – na výsledcích bezprostředně nezainteresovanými – stakeholders, se zcela nedefinovanou vlastní odpovědností za rozhodování. Ekonomie velmi odlišuje chování instituce, kde dominují stockholders (držitelé akcií) od institucí se stakeholders (zástupci zájmů).

Moje hypotéza o efektu provedené změny – na základě úvah tohoto typu – je, že tento efekt nebude příliš velký. To asi nevádí, ale neměla by být vytvářena přehnaná očekávání.

4. Věda potřebuje maximum svobody a já myslím, že ji dnes v naší zemi má. Má **svobodu ideologickou**, protože naše věda není (a nesmí být) ovlivňována jakýmkoli ideologiemi, a má i **svobodu politickou**, protože věda nedostává žádná politické zadání. Nemyslím si však, že stejně smysluplný je požadavek **svobody ekonomické**, protože to by vyžadovalo vystavování jakéhosi apriorního blanco šeku na vědu. To podle mého názoru možné není.

Zastávám názor, že věda, resp. výsledky vědeckého bádání, musí být užitečná čímž vůbec nemyslím krátkodobou a krátkozrakou ambici rozvojem a podporou vědy zvýšit konkurenceschopnost české ekonomiky, to je dětinský, populistický názor a v rozporu se všeobecně zastávaným názorem si nemyslím, že je „hodnotou sama o sobě“, tedy jaksi automaticky. Za nejjednodušší – a pečlivé vymezení vyžadující – považuji i obligátní tezi, že je věda „ve veřejném zájmu“ a že je „veřejným statkem“. Bez upřesnění a bez jasného vymezení, co tato slova znamenají, jsou zavádějící. Byl-li by výstup vědy opravdu čistým veřejným statkem, pak by musel být – včetně financování – pod kontrolou politických struktur. Přesně tak byste to ale asi nechtěli.

Věda se nevymyká dvěma obecným zákonitostem lidské společnosti, kterými se tak intenzivně zabývá ekonomie:

- důsledkům existence fenoménu opportunity costs (neboli náklady příležitosti), nebo někdy říkáme náklady obětované příležitosti, z něhož plyne, že skutečným nákladem na vědu nejsou na vědu přímo vydávané peníze, ale obětované efekty, které by mohly vzniknout, kdyby peníze šly jinam;
- zákonu o diminishing returns (klesajících výnosech), ze kterého plyne, že není pravdou, že čím více zdrojů se do libovolné lidské aktivity dává, tím lépe.

5. Mám trochu problém i s dnešním přehnaným a poněkud zploštělým důrazem na citace a na zahraniční spolupráci. Teď by se mi chtělo dlouze citovat Poppera, Kuhna, Lakatoše, a další. Znakem racionálního vědeckého chování není – podle mého názoru – úsilí o maximalizaci citací od vědních kolegů ani počet zahraničních cest, ale nezbytný skepticismus vůči zastávaným teoriím. Těžiště vědy proto tvoří kritika. Poznání, které navíc vzniká metodou pokusů a omylů, je velmi „lidské“ a je smíšeno s našimi chybami, předsudky, sny a nadějemi. Proto je tak **těžké nalézt autoritu, která by nám říkala, o čem a v jakém rozsahu bádát.**

Ale kdybych pokračoval, stal bych se účastníkem Vašeho jednání. Chtěl bych Vám proto teď už jen popřát, aby se Vám práce dařila, abyste přežili všechny ty – panem předsedou zmiňované – byrokratické překážky a abychom všichni mohli být na naši vědu pyšní.

14. 12. 2005 (ZF)